

„Oáza, to je taková liduška...“

Eva Kmentová

OBSAH

ÚVOD - KDYŽ SE ŘEKNE SLOVO „OÁZA“

MUZIKANTI

LÁDÍK

DÁŠA

LUDEK

SPOLEČNÉ MUZICÍROVÁNÍ

ZÁVĚR

ÚVOD - KDYŽ SE ŘEKNE SLOVO „OÁZA“

„Oáza - slovo ženského rodu, latinského původu, místo s vodou a vegetací v poušti, přeneseně místo klidu, příjemného prostředí uprostřed hluku, shonu a neklidu.“ Výklad tohoto znění najdete, když si otevřete slovník cizích slov pod heslem Oáza. Když se ale vydáte z Újezdu uličkou vedoucí až k Vltavě (nemusíte se bát, že byste ji nenašli, protože slovo řeka má ve svém názvu) cestou také objevíte Oázu. Je to místo uchráněné ruchu a zmatku velkoměsta, kde rostlinami jsou taneční kroky, tóny, divadelní masky, barvy a hlína. Vodou je potom atmosféra společného tvoření věcí nových a přetváření starých do podoby jiné. To se ovšem netýká jen věcí hmatatelných, ale také všech pocitů a pohledů na věci a lidi.

Zavřela jsem knihu a podle popisu jsem došla na hledanou adresu. Na dveřích jednopatrového domku stál nápis: „Studio Oáza a České hnutí speciálních olympiád.“ Na zavoneání mi přišla otevřít energická paní středního věku s úsměvem na tváři a jiskrou v oku. Byla to Olga Kurzová, ředitelka studia, se kterou jsem se na návštěvu domluvila. Pozvala mě dál. Ocitla jsem se v předsíni, kde kolem stolku sedělo několik maminek, a která představovala zároveň jakousi křižovatku. Z té bylo možné přejít do několika různých místností. Z první se ozýval vytrvalý pískot konvice, za druhými dveřmi bylo slyšet německou konverzaci, za třetími hrál kdosi na zobcovou flétnu a do čtvrtých jsem vešla za paní Kurzo-

vou. Místnost sloužila jako kancelář a bylo tu poněkud nepřehledno. Kancelářský stůl se prohýbal pod tíhou lejster, které bylo nutno vyřídít, a dopisů, na které bylo ještě třeba odpovědět. Na stěnách by bylo těžké najít volné místo, neboť celou plochu pokrývaly fotografie ze sportovních klání, plachty s podpisy olympijských závodníků a dílka oázních umělců. Paní ředitelka mi pak Oázu představila.

„Studio Oáza je taková liduška pro mentálně postižené („liduška“ se říkalo lidové škole umění, dnes je její oficiální název Základní umělecká škola). Na výběr tu máme několik kroužků - malování, keramiku, hudebně-pohybovou výchovu, zobcovou flétnu, klavír, dramatický kroužek a také se tu učí němčina. Co se týče věku, spodní hranice je šest let, horní není omezená. Momentálně je nejstarším „oázníkem“ kolem čtyřicítky. V Oáze učí herci, hudebníci, já sama jsem vystudovala speciální pedagogiku. Jinak sem chodí studenti ze středních i vysokých škol a pomáhají v hodinách jako asistenti. A nebo dělají to, co je právě potřeba, například jdou nakoupit. Školné se platí symbolické, podle možnosti pět až dvacet korun za hodinu. Jinak studio je zcela závislé na sponzorech a jiné finanční zdroje nemá.“ Nebylo mi ještě jasné, jak spolu souvisí Hnutí speciálních olympiád a Studio Oáza. Dozvěděla jsem se, že Hnutí, které vede paní Středová, má v Říční své ústředí, po republice je řada sdružení místních. Paní Středová se podílí částečně i na chodu studia a podobně i paní k Kurzová pomáhá s vedením Hnutí speciálních olympiád.

MUZIKANTI

Přišla jsem do Oázy především za muzikanty, a to už z toho důvodu, že mám sama několik žáčků, které učím hrát na zobeovou flétnu. Také v Oáze je flétnová třída a učí tu Zbyšek. Zbyšek vystudoval konzervatoř pro mládež s vadami zraku a absolvoval několik workshopů muzikoterapie, které na konzervatoři pořádala holandská muzikoterapeutická škola. Když pak v Oáze sháněli někoho na výuku hry na zobeovou flétnu, zkusil to. Teď už učí druhým rokem, říká, že stále hledá, jak to dělat lépe. Maminky i paní ředitelka obdivují jeho trpělivost při učení a je pravda, že si ho oblíbili také oázni muzikanti. Chtěla bych tímto poděkovat jemu a zároveň paní Kurzové, že mi dovolili nahlédnout do hodin, a tak mi umožnili poznat „děti“, o nichž budou následující řádky.

Ráda bych nyní představila tři „oázničky“ - Ládíka, Dášu a Ludka. Nejsou stejně staří, u každého by se dala zjistila jiná míra mentálního postižení, do Oázy se dostali různými cestami. Jedno mají společné, jsou muzikanty v Oáze.

LÁDÍK

Ládík nehraje na zobeovou flétnu, ale na klavír. Také učitele nemá jednoho, ale dva, u kterých se střídá. Zbyšek je jedním z nich. Ládík je výjimečný ještě v jednom ohledu. Má totiž přes své kombinované postižení (mentální a zrakové) jeden vzácný dar - má absolutní sluch. To znamená, že je bez větších obtíží schop záznamovat tón či melodii a pomocí kláves ji reprodukovat.

Zde je záznam z mého prvního setkání s Ládíkem:

Otevírají se dveře a vchází asi jedenáctiletý chlapec v doprovodu maminky.

„Dobrý den, nezlobte se, že máme takové zpoždění, ale z Mostu a pak přes Prahu to nešlo tak rychle,“ omlouvá se mladá paní. Zbyšek ji ujišťuje, že se nic nestalo.

Chlapec nevidí, paní ho vede ode dveří k pianinu, pomáhá mu správně se usadit a najít pedál. Pak si stoupne vedle a sleduje, co se bude dít dál. Chlapec teď ohmatává klávesy jednu po druhé a je celý netrpělivý, kdy už bude moci hrát.

„Tak, čím začneme, Ládíku?“ zeptá se Zbyšek. Ládík neodpovídá, ale jeho maminka nalistuje v notách skladbičku, kterou se Ládík učil s druhým učitelem, a podává ji Zbyškovi.

„Hrál Cestu ze školy,“ říká.

Zbyšek si prohlédne noty a obrátí se na Ládíka ještě jednou:

„Tak si dáme cestu ze školy?“

Ládík horlivě přikyvuje a pouští se do hraní. Písnička je veselá, trochu do jazzova, Ládík ji hraje z paměti. Je soustředěný na melodii, kterou hraje, ruce vcelku s jistotou nahmatávají správné klávesy. Jenom občas se ozve falešný tón. Ládík se usmívá. Maminka stojí vedle pianina a po celou dobu chlapce sleduje. Když dozní poslední akord, Ládík se začne smát nahlas a tleská si. My posluchači se s potleskem přidáváme.

„Bylo to moc pěkné, Ládíku,“ chválí klavíristovo snažení učitel, „pojd, zkusíme opravit jednu chyбку, která se nám tam vloudila.“

Pak pokládá svoje ruce na Ládíkovy a vede je po klávesnici. S každým novým tónem se Ládík usměje. Pak Zbyšek

zahraje ještě kus skladby sám a nechá Ládíka, aby si to poslechmu. Pak ho nechává hrát samotného. Ládík se teď pokouší hrát správně, i když v tom není taková suverénnost jako prvne. Na nejistém místě zpomalí, opatrně stiskne klávesnici a když se ozve správný akord, zasměje se. Pak si znovu tleská a my ostatní s ním.

„To by se mohlo dát v lednu na vystoupení,“ navrhuje paní Kurzová, která dnes zůstala na hodině. Zbyšek souhlasí, maminka přikyvuje a zamýšleně se dívá na Ládíka, ten neříká nic.

Ládík dostává úkol, maminka ho zaznamenává. „Příště se budeme snažit dorazit včas,“ říká, loučí se. Pak pomáhá Láďovi od piána, vede ho za ruku ke dveřím. Odecházejí.

Ládík po celou dobu nepromluvil. Slovní kontakt mezi ním a Zbyškem obstarávala „maminka“. (Proč je slovo maminka v uvozovkách, vysvětlím později.) Ládíkův způsob komunikace se skládal z gest, proměnlivého výrazu obličeje, ze střídajícího se pohybu a klidu těla. Kde však o sobě sděloval nejvíce, byla klaviatura a snad všechny nonverbální projevy souvisely s tím, co prožíval, co cítil a co skrze klávesy rozznívající struny projevoval. Jako kdyby celá skladba byla dobrodružným příběhem, kde on sám je hrdinou. Každá správná klávesa, správný tón je pak políčkem ke šťastnému cíli, ke kterému míří. Snad proto doprovází hru takové soustředění, které nesmí dovolit „krok vedle“. Úsměv na tváři nebo hlasitý potlesk a smích na konci skladby pak může signalizovat, že nebezpečí je zažehnáno, a že vše dobře dopadlo.

Těžko mohu dokázat, jestli tento výklad je pravdivý nebo nikoliv. Ale nepovažuji za podstatné vědět, jestli přesně toto Ládík v sobě prožívá nebo ne. Co se mi však ukazuje jasněji, je to, že Ládík skrze hru na klavír světu kolem sebe dává najevo, že existuje, že se v něm něco odehrává, že něco prožívá, cítí, ať už je to radost nebo strach.

Někdo by si mohl položit otázku, jestli člověk s mentálním postižením, ale s nadáním a vzácným darem absolutního sluchu, může rozvinout své schopnosti do podoby obecně uznávané. V souvislosti s tím, co jsem napsala v předcházejícím odstavci, se mi tato otázka zdá už méně důležitá. Pro Ládíka zůstane hra na klavír formou sebevyjádření, které každý člověk potřebuje ke své existenci. A zde měřítka jsou nedůležitá.

Možná, že toto se domnívá i Ládíkova maminka, která každý týden posílá vychovatelku s Ládíkem z Mostu do Prahy. (Bylo pro mě překvapením, že mladá paní projevující zájem o Ládíkovo snažení není jeho maminka, ale vychovatelka.) Přesto se zdá, že ať už z jakéhokoli důvodu nemůže matka dojíždět s Ládíkem sama, ví, že cesty do Oázy jsou pro syna důležité.

DÁŠA

... Dvěčeti ve žlutých kamaších a s vlasy spletenými do copu bych nehádala čtyřicet, ale je to skutečně tak. Moje nenadálá přítomnost na hodině ji asi trochu zaskočila. Když má zahrát písničku „Hou, hou, krásy jdou,“ občas se na mě nejistě koukne. Pomalu zvedá a zase pokládá tři prstíky, které jsou k zahrání potřeba. Posloucháme.

„Teď by Dášinka mohla zahrát písničku ještě jednou a my ostatní ji pomůžeme a budeme s ní zpívat,“ navrhuje Zbyšek.

Dáváme se do zpěvu, Dáša do hraní. Už se tolik plaše nerozhlíží a soustředí se na písničku.

„Moc pěkně, Dášenko,“ pochválí flétnistku Zbyšek, pak usedne ke klavíru a chystá se Dášino sólo doprovodit. Dáša hraje teď už potřetí, zvuk flétny a klavíru dohromady je plnější než flétna samotná, drobné Dášiny omylly se tak skryjí. Dášenko dohraje, sklídí veliký aplaus a pochvalu od paní ředitelky.

„Krásně jsi to zahrála, Dášo,“ řekne a obejmě ji kolem ramen. Dáše se rozzáří očima.

„Dáša má za úkol vytleskávat rytmus písničky. Není si rytmem jista, každou chvíli zrychlí nebo zpomalí. Někdy se zastaví docela.

„Pojď, zkusíme to společně,“ povzbuzuje je paní Olinka (paní Kurzová se v Oáze jinak neříká). Vytleskávají společně, Dáša sleduje ruce paní Kurzové a tleskání opakuje po ní.

„Teď si vezmeme flétny a písničku si zahrajeme,“ říká Zbyšek. „Není to nic těžkého, střídají se pouze tři hmaty. „gé,“ jako Gustík, „há“ jako Honzík a „dé“ jako Dan.“

Dášu prsty zase nechtějí moc poslouchat, paní Kurzová si najde ve skřínce jednu flétnu pro sebe, zkusí z ní vyloudit žádoucí tóny a ptá se Zbyška: „Je to takhle správně?“

Zbyšek přikyvuje a Dáša se té scéně směje.

... Dášenko vypadá nějak rozrušeně. Dívá se vyplašeně kolem sebe, jakoby někoho hledala. Možná svoji maminku, která dnes zůstala s pletením vedle v předšíní. Na hodině jsou dvě praktikantky ze SPgŠ - Bára a Klára, které do Oázy chodí už mnohem déle, nejvíc pomáhají ve výtvarném kroužku.

„Dášenko, viš co, zahraj tón „gé,“ dlouhatánský jako provázek,“ říká Zbyšek Dáše.

Dáša to zkusí, ale ozve se slaboučký a krátký tón. Klára jí dodává odvahy: „Neboj se, zkus trochu víc fouknout.“

Dáša zkusí znovu, ale není to o moc delší ani silnější tón než před tím. Dáša se obrátí na Kláru, jestli už může přestat.

Podle toho, co se dočteme z poznámek, si o Dáše uděláme obrázek plachého a nejistého děvčete, které potřebuje podporu okolí. Teprve Zbyškova pochvala překoná počáteční Dášinu nervozitu z mé nečekané přítomnosti na hodině. Potlesk po písničce a přátelské objetí paní ředitelky vyvolá na Dášině tváři výraz uspokojení. Slovo či gesto povzbuzení umí způsobit malý zázrak, kdy nejistoty ubývá, radosti a pocitu uspokojení přibývá. Ovšem nejsou to magická zaklínadla, kterými se vždy vyvolá požadovaná reakce. To je vidět na situaci, kdy Dáša není schopna ze sebe dostat více než krátký a tišný tón přes veškeré úsilí Kláry pomoci. Chvilce, kdy něco nejde, ať se člověk snaží sebevíc, nezná zajisté jenom Dáša.

Zjišťuji, že jako nevidomí mají více vyvinutý hmatový smysl a neslyšící zrak, lidé s mentálním postižením jsou více vnímaví na atmosféru prostředí, ve kterém se nacházejí. Jestliže prostředí vydává signály znamenající přijetí (a těmi právě mohou být podporující slova a gesta) cítí se bezpečně a mohou se rozvíjet. Je-li tomu naopak, vznikají bloky, které se těžko hned odstraňují. Toto jsem zaznamenala i u Dášy a její maminka mi tuto domněnku potvrdila.

„Dáša je hrozně citlivá, vycítí, když ji má někdo rád, to se potom snaží. Ale stačí, když se na ni někdo ošklivě podívá, to se potom uzavře do sebe. Tuhle, když dostala jedničku z německého diktátu, měla ohromnou radost. Ale když udělá něco

špatně, to nejde zlobit se na ni. Musím ji nějak pomoci. Udělat legraci. Učí se němčinu, nejde jí slovo tam, to se řekne „dort,“ já povídám: Dort, to bych si dala! A ona už si vzpomene a směje se tomu.“

LUDEK

Ludkovi je třináct. Do Oázy dojíždí každý týden s maminkou, která se učí hrát na flétnu spolu s ním. Jsou chvíle, kdy se zdá, že hrani baví maminku o něco víc než Ludka.

... „Kvapem se nám blíží vánoce, co kdybychom si zazpívali nějakou koledu, třeba... Na vánoce, dlouhé noce,“ navrhuje Zbyšek program na jednu z prosincových hodin.

Písničku si mají všichni nejdřív vytleskat a zazpívat dohromady. Ludkovi se do zpívání moc nechce, písničku si brouká jen pro sebe a dívá se do země. Zato maminka zpívá s nadšením a skoro se zdá, že flétnou, kterou má v ruce, diriguje. Písničku zpíváme třikrát dokola, potřetí se přidává i Luděk, který zvedne hlavu a začne zpívat znělejším hlasem.

... „Ještě než si zahrajeme písničku, zopakujeme si dva tóny - „gé“ a „ef,“ oznamuje program hodiny Zbyšek.

Je to opět „vidlička“ „ef,“ která dělá Ludkovi potíže. Pomalu hraje „gé,“ „gé,“ „ef,“ „Ef“ se ne a ne ozvat. Zbyšek srovnává Ludkovi prsty na flétně. Luděk se pokouší o tón ještě jednou, téměř!

„Ludku, od minula jsi měl za úkol naučit se hrát písničku. Už je to uděláno,“ chceš si ji zahrát z paměti nebo z not?“ ptá se učitel svého žáčka, který přišel opět po týdnu na hodinu.

„Noty,“ přeje si Luděk. Také v písničce je zákeřné „ef,“ a tak se s ním Luděk moří znovu. Pak zkoušejí písničku hrát dohromady s maminkou. Luděk nestíhá.

„To bude chtít ještě trochu trénovat doma, Ludku, zadává domácí úkol učitel.“

„Zopakujeme si koledu, co jsme se naučili minule,“ oznamuje Zbyšek.

„Ano, koledy zpívali! To umím,“ jásá Luděk. Stoupne si, pravou rukou si přidržuje konec flétny, hraje koledu. Zbyšek ho neopravuje, přidává se s klavírem. Společně s Ludkovou maminkou zpíváme. Když Luděk dohraje, obrátí se na maminku: „To to umím, maminko!“ „To jsme rádi, Luděčku,“ odpovídá ona. Pak se zeptá Zbyška: „Mohla bych si tu písničku teď taky zahrát?“ Hraje.

Hodina končí, loučíme se a Luděk mi ve dveřích ještě stihne oznámit: „A taky budu hrát na piáno. Já přijdu!“

Odecházejí.

Během jedné z posledních hodin, jsem požádala Ludkovu maminku o rozhovor. Výroky nejsou v tuto chvíli tak důležité jako vystoupení Ludka v závěru rozhovoru.

Sedíme s Ludkovou maminkou v kanceláři. Ptám se a rozhovor natáčím na diktafon.

(závěr)

J: „Myslíte si, že Luděk chodí do Oázy rád?“

M: „Ano, hraní ho baví a taky tu má svoje vrstevníky a taky přibližně stejný lidi.“

Otevírají se dveře, dovnitř nahlíží Luděk. Říká:

„Maminko jsem.“ To znamená, že mu už skončila hodina flétny a on je připraven k odchodu. Všimne si, že mu chybí

taška, jde pro ni zpátky do třídy. Když se vrátí, usadí se v hlubokém křesle, vyndá svou i maminičinu flétnu a píská na obě zároveň. Dívá se, co tomu říkáme. Usmějí se na Ludka a pak se zeptám maminky ještě na jednu otázku.

J: „Domníváte se, že má takové hraní nebo zpívání doma v rodině na dítě vliv?“

Luděk odpovídá za maminku: „Já hraju.“

M: „Pochopitelně, že má vliv na člověka, má pak lepší náladu, je mu veselo...“

Luděk se opět přidá do debaty. „Já se budu večer dívat na televizi,“ sděluje mi, „budou tam upíři.“

M: „To je ten film Svatba upírů,“ vysvětluje mi maminka.

J: „Tak vám přeju, aby se vám líbil nejen film, ale i další rok v Oáze, děkuju za milé povídání.“

Luděk nijak příliš nepřekvapoval svými pokroky ve hře na flétnu, nepatřil k nejpohotovějším hráčům. Překvapoval však z hodiny na hodinu mírou otevřenosti vůči svému okolí, což se projevovalo množstvím slov, které říkal, a způsobem, jakým je sděloval. Zatímco první hodiny komunikoval spíše s podlahou než s lidmi okolo, během rozhovoru, který se uskutečnil o několik měsíců později, sám vyhledával příležitosti, jak by se přidal do hovoru a přítomným něco sdělil, dal o sobě vědět.

V Ludčkově projevu, jeho možnostech a omezeních vidím shodné rysy se způsobem a významem sebevyjádření, jak jsem to poznala u Dáši a Ládíka. Sebevyjádření je potřebou pro všechny tři. Ládíkovým nejvlastnějším a zároveň víceméně jediným způsobem vyjádření je hra na klavír. Dáša, stejně tak i Luděk mají možnosti komunikace o něco širší než Ládík. Musí však překonávat vnitřní valy, které je od okolí oddělují. Potřebují příležitost, čas a pocit přijetí svého okolí, aby to dokázali.

SPOLEČNÉ MUZICÍROVÁNÍ

„Gábine, nechceš zahrát Holoubka?“ ptá se Zbyšek mladíka s knírkem, kterého jsem tu viděla poprvé.

„Tak zkusím,“ odpovídá on. Čte si nahlas názvy not. Pak si připraví flétnu a pozvolna začne písničku přehrávat.

Flétnistka Dana se pak ke Gábinovi přidá. Gábin v tempu pokulhává, Dáša zná písničku z paměti. Budou hrát ještě jednu, „Stála basa u primasa.“ Zbyšek se rozhodne, že vytvoříme malý orchestr, ze skřínky vyndá bubínek, tyčky a činelky a přítomným je rozdělí. S Klárou a Bárrou dostáváme tyčky, činelky a pokyny.

„Dřívka budou vyřukávat rytmus, činelky každou druhou dobu.“

Broňa, který se přišel jenom podívat, protože jinak chodí na balet, dostal bubínek. Má za úkol držet rytmus. Koncert začíná.

Je zajímavé vyzkoušet si rozdíl mezi sólovým a společným hraním sám na sobě. Společné hraní zbavuje člověka pocitu, že je všechna pozornost zacílena právě na něj. Právě tento pocit brání převážně méně jistým hráčům, aby se ze hry sami těšili. Jestliže se člověk stane součástí nějaké skupiny, přináší mu to určitá práva a povinnosti. Ve skupině se může schovat pod slovo „my“, takže pohled okolí se ho už tolik osobně nedotýká. Na druhou stranu, jestliže se člověk má stát součástí skupiny, měl by přijmout za svou roli (úkol nebo part) zodpovědnost, protože jen když každý bude hrát své noty, celá skladba bude úplná.

Snad právě v tento moment, kdy člověk převezme svůj díl odpovědnosti, zjišťuje nejenom, že sám může přispět, ale uznává také důležitost svoji a nepostradatelnost ostatních. Vystupuje tak tím ze své izolace. Snad právě tento moment je nezbytným krokem pro začlenění člověka do jakéhokoliv prostředí.

ZÁVĚR

Paní Kurzová mluví o Oáze jako o „lidušce,“ tedy o hudební škole. Od běžné hudební školy se přece jenom liší. A nejenom tím, pro koho je určena. Jako je v hudební škole hráč veden k co nejkvalitnějšímu výkonu, v Oáze se člověku nabízí prostor k vyjádření sebe sama způsobem, kterého je schopen. Tato možnost pak dává „oázníkům“ šanci rozvíjet se také v oblastech, které s hudbou ani tolik nesouvisí, ale které člověk potřebuje, aby se mohl cítit ve společnosti doma.